Rede door Kristel Baele, voorzitter van de Raad voor Cultuur, bij haar afscheid op

11 november 2026

Geachte Minister Letschert,

Geachte heer Adam, ambassadeur van België in de Nederlanden,

Beste aanwezigen,

Lieve Leo,

Mensen vroegen me de afgelopen weken en maanden vaak: hoe voelt het, dat je weggaat? Ik kon me er eigenlijk geen voorstelling van maken. Niet alleen was ik nog hard aan het werk, maar kunst en cultuur, nieuws en maatschappelijke ontwikkelingen waren altijd al onderdeel van mijn leven. Dus het vertrek als raadsvoorzitter is vooral het afscheid van een functie, van een plek in het cultuur- en mediabestel en afscheid van mensen waar ik zes jaar nauw mee heb samengewerkt. Voor ik daarbij stilsta ga ik dertig jaar terug in de tijd. Het is tenslotte ook een jubileumviering.

Historie

Wie een organisatie wil begrijpen moet haar geschiedenis kennen. De Raad voor Cultuur is een fusieorganisatie. Als wettelijke strategische adviesraad ontstaan in november 1995 uit de samenvoeging van de Raad voor de Kunst, de Mediaraad, de Raad voor Cultuurbeheer en de Raad van Advies voor Bibliotheekwezen en Informatieverzorging. En effectief in werking getreden in 1996.

Dat verklaart ons brede portfolio, waar ik overigens erg blij mee ben. Het zorgt voor een brede systemische blik en maakt de raad wendbaar. Bewindspersonen en coalities hebben altijd specifieke onderwerpen die ze voor elkaar willen krijgen in hun ambtsperiode en ons brede pallet maakt dat we daar ook altijd iets op te bieden hebben. Binnen raad en staf moeten deze expertises wel geborgd zijn om geloofwaardig en gezaghebbend advies uit te kunnen brengen. Die breedte en diepte voor elkaar krijgen met acht raadsleden en circa vijftien beleidsmedewerkers (niet eens fulltime) is onmogelijk. Vandaar dat we werken met commissies van experts, zowel voor de strategische adviezen als de BIS-commissies. Velen van hen zijn vandaag aanwezig en ik wil jullie uit de grond van mijn hart danken voor jullie inzet en beschikbaarheid. Zonder deskundigen uit het veld is de kwaliteit van onze adviezen ondenkbaar.

Terug naar die datum. De fusie was het gevolg van het opschonen van het aantal adviesraden bij de Rijksoverheid. Dat klinkt u vast bekend in de oren, want die beweging wordt door dit kabinet weer ingezet. Destijds is zo fors gesneden dat het de geschiedenis inging als de Woestijnwet – er bleef namelijk heel weinig over. Momenteel zijn er 28 wettelijke strategische adviesraden. Dat is maar een klein deel van de getallen van honderden adviesraden, commissies etc. die nu in de pers circuleren.

Laat ik vooropstellen dat het goed is om periodiek weer eens te herijken of je alles nodig hebt. Maar het Nederlandse stelsel van wettelijke adviesraden is uniek en een kostbaar goed waar we zuinig op moeten zijn. Er zit veel kennis van zaken, gezag in en verbinding met hun veld en juist in een periode van grote politieke volatiliteit is het een stabiele factor. Als adviesraden zijn we onderling en met de

departementen wel in gesprek hoe we gezamenlijk kunnen inspelen op domein overstijgende problemen en adviesvragen.

De oude Raad voor de Kunst was deels samengesteld uit belangenbehartigers van de sector en was ook veel groter. In het fusieproces is daarin een knip gemaakt. De overheid wilde onafhankelijke strategische adviezen, de belangenbehartiging ging eruit en de raad werd kleiner. In 1992 werd Kunsten ’92 (de naam zegt het) opgericht als reactie op de (bezuinigings)plannen van Hedy d’ Ancona, de toenmalige minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC).

Met Kunsten ‘92 ontstond een grote landelijke belangenorganisatie die de cultuurpolitiek van nabij volgt. De achterdocht en woede van destijds heeft naar mijn indruk lang nageijld en in het verleden de verhoudingen tussen Kunsten ’92 en de Raad ook wel eens onder druk gezet. Wij werden gezien als deel van het departement, als onderdeel van de macht. En beide organisaties wilden positie in de sector. Dat leidde soms tot achterdocht en weinig informatie delen.

Persoonlijk vond ik dat onplezierig werken. In mijn periode heb ik me samen met Jeroen Bartelse en Astrid Weij, hier aanwezig, ingezet om die plooien glad te strijken en beter samen te werken. Wij hebben andere rollen en die zijn complementair. De Raad is geen lobbyorganisatie en ook geen belangenbehartiger van het veld of van deelsectoren. Wij maken strategisch beleid, dat is echt een andere rol. Daarin luisteren we goed naar alle stemmen, maar we staan ook boven alle deelbelangen.

De rolverheldering heeft gewerkt. Tegenwoordig houden we elkaar goed op de hoogte, stemmen af waar nodig en gunnen elkaar profilering. Die manier van samenwerken helpt ons beiden én de sector vooruit. Dank voor het vertrouwen, de openheid en de samenwerking en ik hoop dat die in de toekomst gecontinueerd gaat worden.

Ook met alle brancheorganisaties en belangenverenigingen houden we de verbinding open. Mensen vragen me wel eens ‘word je niet moe van al die mensen die iets van je willen?’ Neen. Ik heb in mijn bestuurlijke loopbaan geleerd goed te luisteren en open te staan voor tegenspraak. In kritische geluiden zit altijd een klompje goud verborgen.

In de eerste jaren van de nieuwe raad was het nog zoeken hoe de nieuwe situatie in te regelen. Inmiddels is het een geoliede machine waarbij in elk werkprogramma de verschillende terreinen worden geadresseerd. Het ene jaar meer dan het andere, afhankelijk ook van maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. Media is langere tijd wat kleiner gebleven als werkpakket en aandachtsgebied. Maar in de nieuwe mediawet krijgt de raad een substantiële rol, tot uiting gebracht in de door de minister voorgestelde naamswijziging naar *Raad voor Cultuur en Media* waar we haar zeer erkentelijk voor zijn. We gaan adviseren over de concessiebeleidsplannen van de Nederlandse lokale en regionale omroepen en de landelijke Publieke Omroep, het aanbodplan van de Nederlandse Publieke Omroep en we gaan de vijfjaarlijkse evaluatie van de NPO uitvoeren. Dank aan de minister en het mediaveld voor het in de raad gestelde vertrouwen.

Er blijven natuurlijk ook wensen en werk te doen. Na de inrichting van het topsectorenbeleid, ondergebracht bij Economische Zaken, werd de verbinding met de creatieve industrie minder. Zeer tot onze spijt overigens. Met de benoeming de afgelopen jaren van raads- en stafleden met kennis van de creatieve sector willen we dat weer versterken. De basis ligt er, maar moet verder uitgebouwd worden.

Uit haar korte geschiedenis wil ik één ding niet onbenoemd laten, omdat het diepe sporen heeft getrokken in het veld en de samenleving. Staatssecretaris Zijlstra heeft diep gesneden in de subsidies voor de cultuursector. Op een begroting van 900 miljoen moest er 200 miljoen verdwijnen. Het leidde ertoe dat voorzitter Els Swaab terugtrad omdat het advies van de raad om de bezuinigingen geleidelijk in te voeren van tafel ging.

Ik heb over die periode veel gesprekken gevoerd om het te begrijpen. Dat er wordt bezuinigd is nooit fijn, doch soms noodzakelijk. Hier is duidelijk iets te diep gesneden. Maar wat de meeste pijn heeft gedaan was de laatdunkende wijze waarop de staatssecretaris over de kunsten sprak. Die beelden (witte-wijn-sippende elite, kunst en cultuur voor de happy few) blijven hangen in het publieke domein, in het denken en praten over kunst en staat nog steeds een door feiten gevoed politiek denken over kunst en cultuur in de weg.

Afgelopen week zat ik aan een diner met de directeur van een grote gemeentelijke uitvoeringsorganisatie. Toen hij hoorde wat mijn functie was, kwam ook hij met deze oneliners. Ik daagde hem uit - dat doe ik tegenwoordig bij alle gesprekspartners die deze beelden hebben - dat iedereen, werkelijk iedereen, ongeacht zijn of haar achtergrond, iets heeft met cultuur. Als beoefenaar of consument. Of beide. En ja hoor, hij bleek een fervent lezer. Leve de bieb! Ging naar concerten en luisterde in de auto veel naar muziek. Ook naar klassiek. Zo zie je maar.

Bewindspersonen realiseren zich soms onvoldoende wat woorden stuk kunnen maken. Zowel in ons advies over creatieve vrijheid als het advies over journalistieke vrijheid roepen we hen daarom op terughoudendheid te betrachten. Natuurlijk heeft een politicus meer ruimte om zich uit te spreken. Maar ik geloof persoonlijk niet dat karaktermoord, of het nu van sectoren of individuen is, Nederland vooruit gaat helpen.

Gelukkig hebben we na Zijlstra bewindspersonen gekend - Jet Bussemaker, Ingrid van Engelshoven, Gunay Uslu en nu Rianne Letschert - die niet aflatend de waarde van cultuur hebben uitgedragen. Dank daarvoor. Het heeft helend gewerkt en het vertrouwen van de sector in de overheid doen terugkomen.

Actualiteit

Ik maak de overgang naar mijn raadsperiode. Aangetreden tijdens corona, met als persoonlijke motivatie kunst en cultuur zo ongeschonden mogelijk door deze crisis heen te helpen. Daarin wil ik hulde brengen aan Minister van Engelshoven, hier aanwezig, die alles uit de kast heeft getrokken en keihard heeft gewerkt, samen met haar departement, om de schade te beperken. Naar omstandigheden is dat ook goed gelukt. De raad bracht in die periode meerdere corona-adviezen uit en voor de eerste keer in haar geschiedenis een investeringsagenda voor de post-coronatijd. We adviseerden bij de kabinetsformatie om 477 miljoen extra per jaar. Ongeveer de helft daarvan is er gekomen.

Als oud-voorzitter van de Erasmus Universiteit vind ik geld belangrijk. De culturele sector is structureel ondergefinancierd, daarom sta ik er in mijn afscheidsrede bij stil.

Een door de toenmalige minister gevraagd onderzoek wat nodig is voor een meer stabiele financiering en een weerbare cultuursector leidde in 2025 tot het advies ‘Ieder zijn aandeel’. De commissievoorzitter, Geert van Manen, is vandaag aanwezig en wil ik nogmaals zeer bedanken.

Uit de analyses bleek inderdaad dat dat overheidsuitgaven aan cultuur de afgelopen twintig jaar relatief zijn gedaald (van 0,47% naar 0,35% van de rijksbegroting), waardoor cultuur jaarlijks 500 miljoen inlevert.

Ook werd duidelijk dat private financiers niet in dit gat springen om het te dichten. Het is een mythe dat een terugtrekkende overheid in de culturele sector leidt tot grotere private financiering.

Minister Letschert voegde er een dimensie aan toe die Kunsten '92 al eerder had aangekaart; economisch zijn we een belangrijke sector. Goed voor circa 3,43% van het bruto binnenlands product en 4,1% van de werkgelegenheid.

We roepen dit al een tijdje en toch lijkt het niet aan te komen. Waarom? Dat is een vraag die me al geruime tijd bezighoudt. Deels omdat kunst en cultuur niet zo goed in het economisch denken passen lijkt het. Onze waarden zijn anders, onze werkwijze ook. Maar geld en winst hoeven niet te botsen met onze waarden. Dat doen ze pas als ze het enige criterium worden.

Cultuur is essentieel. Zonder samen is er namelijk geen samenleving. En laat cultuur nu bij uitstek de mogelijkheden voor dat samen aanreiken. Samen genieten van muziek, luidkeels meezingen, dansen. Samen naar de voorstelling van kinderen of kleinkinderen. Samen genieten van verhalen die woorden geven aan jouw gevoelens, zorgen en geluksmomenten. Een persoonlijke illustratie. Ik kijk regelmatig samen met mijn bejaarde moeder naar een humoristische Vlaamse serie die al ruim 20 jaar loopt. Dat 'samen' is onze traditie geworden. We lachen veel, gelukkig, maar een aflevering kan ook een natuurlijk haakje worden om het over moeilijke dingen te hebben zoals ouderdom of het verlies van geliefden.

Dat *big tech* voor het trainen van hun LLM's massaal culturele uitingen stalen zegt iets over het belang ervan. Ze hadden ook hele andere dingen kunnen scrapen. Jaarverslagen bijvoorbeeld, of notulen van Kamercommissies, begrotingen. Neen, dat is niet gebeurd. Men gaat voor verhalen, voor dat wat het hart raakt en het samen in de samenleving voedt.

Dus wees niet ontmoedigd en blijf doorgaan; u en uw werk zijn heel belangrijk.

Kabinetswisselingen

Ik heb de twijfelachtige eer de raadsvoorzitter te zijn die met het grootste aantal kabinetten heeft gewerkt. Vier in zes jaar tijd. Wat was het effect? Voor onze werkwijze en voor de politieke besluitvorming?

Voor onze uitvoeringsadviezen, vaak meer technisch van aard, bleek het weinig uit te maken. Ze werden zoals gebruikelijk nagenoeg integraal en snel overgenomen.

Voor strategische adviezen ligt het anders. Demissionaire bewindspersonen stellen besluitvorming over strategische adviezen vaak uit, omdat ze geen politieke ruimte en mandaat voelen om er een beslissing over te nemen. Om diezelfde reden vinden ze het lastig om adviesonderwerpen aan te dragen. Dat maakt dat problemen blijven liggen, dat zie ik ook op andere beleidsterreinen.

Als raad hebben we onze werkwijze daarop aangepast. We hebben iets meer adviezen op eigen initiatief uitgebracht, aansluitend bij complexe vraagstukken in de sector die men niet zelf kan oplossen en waarvoor overheidsinspanningen nodig zijn. Regelmatig wordt zo'n ongevraagd advies dan toch gevraagd omdat er vragen uit de Kamer komen over het onderwerp.

En we bouwen iets meer ‘vrije ruimte’ in ons werkprogramma in, zodat we snel kunnen schakelen als een nieuwe bewindspersoon met adviesvragen komt. Dat werkte. Maar het uitblijven van besluitvorming, hoe begrijpelijk ook, is wel een probleem voor de besturing van dit land. Complexe vraagstukken hebben de neiging steeds complexer te worden als je niet ingrijpt.

Het besteladvies ‘Toegang tot Cultuur’ was een groot advies dat helaas ook is blijven liggen en nu onder zeer gewijzigde omstandigheden zijn beslag krijgt. De raad heeft grote zorgen over de haalbaarheid van een zorgvuldige stelselwijziging en de stapeling van veranderingen in de korte tijd die nog rest tot de volgende cultuurplanperiode. Die zorgen hebben we met de minister gedeeld en aangeboden te willen meedenken over scenario’s.

Perfect storm

Op dit moment, zo vrees ik, bevinden we ons in een ‘perfect storm’ van landelijke en internationale ontwikkelingen die ook cultuur, erfgoed en media raken. Een hybride oorlog, gerichte aanvallen op de democratie en haar pijlers, affectieve polarisatie, kostenstijgingen, de noodzaak om een eigen defensiemacht op te bouwen, kunstmatige intelligentie zonder vangrails, de diefstal van de eeuw, en een extreme bezuiniging op het ambtenarenapparaat.

Het is om duizelig en moedeloos van te worden. Als raad vonden we dat we de sector, de bewindspersoon en het departement hierin moesten bijstaan. Daarom zagen dit jaar drie belangrijke adviezen op eigen initiatief het licht: artistieke vrijheid, kunstmatige intelligentie en journalistieke vrijheid. We hadden ze op de agenda gezet vanwege de signalen die we uit het veld kregen. Vandaag heeft u er het nodige over gehoord. Ik hoop dat het u gevoed heeft.

Hoe verder?

Dit klinkt allemaal verschrikkelijk en het maakt dat ik met een bezwaard gemoed afscheid neem. Er zijn geschiktere momenten om te vertrekken. Ik hoor u ook denken ‘wat een sombere afscheidslezing’. Zo wil ik u niet wegsturen, dus ik ging op zoek naar hoop. Hoop in barre tijden. Niet de naïeve variant, door Wouter van Noort HOPIUM gedoopt. Prachtig woord. Hoe ziet het Nederlandse HOPIUM eruit? Het zal zo’n vaart niet lopen, we zijn een geweldig landje, we hebben covid ook overleefd, hier komen we wel uit, doe ff normaal!

Neen, ik gun u hoop die gedreven wordt door de kracht van creativiteit. Hoop die gevoed wordt door ervoor te gaan omdat je weet wat er op het spel staat en gestut wordt door elkaar vast te houden als de golven hoog gaan.

Blijf ijveren voor extra middelen, de aanhouder wint. Wees solidair, steun elkaar. Blijf genieten van al het moois dat u maakt. Als ik naar een voorstelling of tentoonstelling ben geweest, iets moois op NPO START zag (waar ik een grote fan van ben) dan word ik opgetild en loop enkele dagen op wolkjes. In deze functie kan je elke avond en weekend wel iets moois zien, dus u begrijpt dat ik zes jaar buitengewoon gelukkig ben geweest. Dat wordt straks wel een beetje afkicken vrees ik.

De plek

Een paar persoonlijke woorden over deze plek. Raadsvoorzitter zijn is een mooie, uitdagende functie in een heel complex speelveld. Je bent voorzitter van een collegiaal adviescollege van acht mensen die door de Koning zijn benoemd. Je bent niet hun baas, eigenlijk heb je niets over hen te vertellen en moet je het vooral hebben van het goede gesprek. Het mag af en toe schuren in de opvattingen, daar

wordt een advies beter van. En het moet leuk zijn met elkaar. Raadsleden zijn niet in dienst van het ministerie van OCW, ook de voorzitter niet. Dat misverstand wil ik hierbij ook rechtzetten. We nemen als raad en staf nog afscheid in kleinere kring, maar vanaf dit podium veel dank voor de samenwerking.

Met de bewindspersoon en het departement samenwerken vraagt tact en een helder spel van nabijheid en afstand. Soms is er waardering; als je de brenger van mooie oplossingen bent. Soms vindt men de raad, de raadsvoorzitter, wat minder fijn als je kritisch bent, met iets komt waar men niet op zit te wachten of vooralsnog niets mee kan. Dat begrijp ik en is ook heel menselijk. Terugkijkend heb ik de afgelopen jaren intensief en fijn samengewerkt. Dank daarvoor aan het departement. Elk in onze rol, met respect voor elkaars opvattingen. Ook dat wens ik mijn opvolger toe.

Iedereen in het veld wil ik van harte bedanken voor de samenwerking en al het moois waar ik van mocht genieten. Ik kan niet iedereen bij naam noemen, dus gewoon een grote *shout out & kisses* vanaf dit podium.

Mensen vragen me wel eens; wat maakt succes in deze functie? Wat moet je kunnen? Het is aan mijn omgeving om te beantwoorden wat ik ervan gemaakt heb en wat zij belangrijk vonden. Voor iedere jongere in de zaal die denkt ‘dat wil ik later ook worden’ wil ik enkele observaties delen. Allereerst dat ik niet geloof in een rolopvatting van raadsvoorzitter als cultuurpaus hoog op een rots. De voorzitter van de raad is niet de creatief leider of kenner van artistiek Nederland.

De volgende zaken hebben mij geholpen.

Een scherp strategisch inzicht, het vermogen vooruit te kunnen denken, de hoofdlijn te bewaken, kunnen samenwerken en daar ook plezier aan te beleven. Goed kunnen luisteren, de klompjes goud in tegenspraak zoeken. Een rechte rug. Een beetje ego hebben en tegelijkertijd heel weinig. Voldoende om met zelfvertrouwen te kunnen opereren en verder openheid, gelijkwaardigheid, benaderbaarheid en betrokkenheid als basisopstelling. We doen het met elkaar.

Afscheid

Hoe voel ik me, aan het einde van deze middag? Op dit moment voel ik vooral dankbaarheid en heel veel liefde. Voor dit veld, voor alle prachtige mensen die ik mocht ontmoeten en waar ik mee mocht samenwerken.

Tegelijkertijd ben ik ook nieuwsgierig en verwachtingsvol naar de tussenruimte die ik nu ga betreden. In die ruimte weet je wat je niet meer gaat doen maar nog niet wat je wél gaat doen. Dat mag je gaan uitzoeken en ontdekken. Een kostbaar geschenk dat ik mezelf gun.

Eindverantwoordelijk besturen ga ik niet meer doen, na bijna twintig jaar is dat een afgerond pad. Sommige dingen deed ik naast de raad en blijf ik voorlopig doen. Toezichthouden, lezingen geven, adviseren. Mondjesmaat, want ik heb tijd nodig voor mijn onderzoek wat ik wél ga doen en welke nieuwe dingen ik nog wil leren.

Maar ik begin met zes weken vakantie tot begin januari!

Ik dank jullie uit de grond van mijn hart voor zes mooie jaren, voor de kritische gesprekken, de openheid en voor al het moois dat me de wolken in katapulteerde.

Ik ontmoet jullie graag weer, in een andere rol en op andere plekken. Het ga jullie goed!